

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศศิลปะอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่
ตำบลวังไม้ขอน อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย*
THE DEVELOPMENT OF PARTICIPATORY ECO- ART TOURISM
IN WANGMAIKHON SUBDISTRICT, SAWANKHALOK DISTRICT,
SUKHOTHAI PROVINCE

ธัญญณ์ภัทร์ เจริญพานิช, รพีพัฒน์ มั่นพรหม, กิตติกรณ์ สมยศ,
ชนิดาภา ชลอวงษ์, ธรณินทร์ เสนานิมิตร

Thannapat Jarernpanit, Raphiphat Monphrom, Kitilkorn Somyot,
Chanidapha Chalorwong, Thoranin Senanimitr

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Pibulsongkram Rajabhat University

Corresponding Author E-mail: Thannapatj@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศศิลปะอย่างมีส่วนร่วม และ 2. พัฒนาองค์ความรู้และสินค้าชุมชนจากวัสดุเหลือใช้และวัสดุธรรมชาติในพื้นที่ตำบลวังไม้ขอน อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย โดยเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลวังไม้ขอน ผู้ประกอบการการท่องเที่ยวชุมชน ได้แก่ โรงนาบ้านไร่ พระจากวัดจันทโรภาสเกษตรกร เยาวชนและผู้สูงอายุ จำนวน 20 คน และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์บุคคลและการถอดบทเรียนร่วมกัน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. นำไปสู่การจัดการองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ของตำบลวังไม้ขอน และเมืองสวรรคโลก แผนที่ท่องเที่ยวชุมชน และการพัฒนาพื้นที่ลานนิเวศศิลป์ ณ วัดจันทโรภาส ซึ่งนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและ 2. นำไปสู่การเกิดองค์ความรู้และกิจกรรมแบบนิเวศศิลป์และการเพิ่มมูลค่าสินค้าชุมชนจากวัสดุเหลือใช้และวัสดุธรรมชาติ คือ เม็ดสีดินพระร่วง ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่และนำไปสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ชุมชนอื่นในจังหวัดสุโขทัยต่อไป

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม; การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ; นิเวศศิลป์

Abstract

This article aimed to enhance the participatory Eco-art tourism and the development of knowledge and community products from natural and waste materials in Wangmaikhon Sub-District, Sawankhalok District, Sukhothai Province. The research was participatory research with 20 participants from the representatives of Wangmaikhon Sub-District Administrative Organization; the community tourism entrepreneurs like Rongnabanrai; a monk from Chantarapas Monastery; the agriculturalists; young people; and the elders.

According to the first research objective, it contributed to knowledge management of the history of Wangmaikhon and Sawankhalok Cities; the community tourism map; the development of an Eco-art area in Chantarapas Monastery which promoted the Eco-tourism of the community with participation. Meanwhile, the second research objective has led to Eco-art knowledge and activities, and the value-added of community products from waste and natural materials. It is the Praruang clay pigment which is new knowledge and contributed to the transferring of knowledge to other communities in Sukhothai Province.

Keywords: Participatory; Eco-tourism; Eco-art

บทนำ

ด้วยผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่อย่างไวรัสโคโรนา 2019 ตั้งแต่ในช่วงปลายเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 จนถึงปัจจุบัน ประกอบกับสภาวะภัยแล้งในประเทศไทย ได้ส่งผลกระทบต่อสภาวะการหดตัวอย่างรวดเร็วของภาคเกษตรกรรมและระบบเศรษฐกิจโดยภาพรวมของประเทศไทยและท้องถิ่น โดยตำบลวังไม้ขอน อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดสุโขทัย ซึ่งถือเป็นพื้นที่สำคัญด้านเกษตรกรรมแห่งหนึ่งของจังหวัดสุโขทัย กล่าวคือ เป็นแหล่งปลูกมะม่วง มะปราง พุทรา ข้าวโพดและอ้อยที่สำคัญของจังหวัดสุโขทัย ก็ได้รับผลกระทบเช่นกันจากการมีรายได้ทางเศรษฐกิจที่ลดลง อันเนื่องมาจากผลผลิตทางการเกษตรตกค้างและภัยแล้งที่สร้างความเสียหายทางการผลิต เช่น การเพาะปลูกข้าว (กรีน เน็ตเวิร์ค, 2562)

ทั้งนี้ จากการสำรวจและรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่ตำบลวังไม้ขอน เพื่อพัฒนาแผนยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาความยากจนและประเมินศักยภาพการพัฒนาตำบลในพื้นที่เป้าหมายของมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามในจังหวัดสุโขทัยภายใต้โครงการมหาวิทยาลัยสู่ตำบลสร้างรากแก้วให้ประเทศ (1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย) พบว่า ตำบลวังไม้ขอนอยู่ในระดับของตำบลที่อยู่รอดจากความยากจน (ผ่านการประเมินศักยภาพอยู่ที่ 8 เป้าหมายจาก 16 เป้าหมาย) ในขณะที่ ข้อมูล Thai People Map and Analytics Platform (TPMAP) ในปี พ.ศ. 2562

เหลือใช้และวัสดุธรรมชาติอย่างสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเป็นแนวทางสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศศิลป์อย่างมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน กลุ่มทางสังคม เช่น กลุ่มผู้ประกอบการ เกษตรกร กลุ่มผู้สูงอายุ เยาวชน วัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลวังไม้ขอน อำเภอสุวรรณคโลก จังหวัดสุโขทัย
2. เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และผลิตภัณฑ์ชุมชนจากวัสดุเหลือใช้และวัสดุธรรมชาติอย่างสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ของจังหวัดสุโขทัย

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วมในการศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศร่วมกับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่

ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ดำเนินการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (specific purpose) บนพื้นฐานของการสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ได้แก่ ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลวังไม้ขอน จำนวน 2 คน ตัวแทนกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ จำนวน 10 คน ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ คือ สำนักพิมพ์โรงนาบ้านไร่ และตัวแทนเกษตรกรผู้เพาะปลูกข้าวและอ้อย จำนวน 5 คน ตัวแทนผู้สูงอายุชุมชน จำนวน 2 คน และเจ้าอาวาสวัดจันทโรภาส จำนวน 1 องค์ รวม 20 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

คือ นักวิจัย ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการวิจัยโดยมีการวางแผนการทำงานร่วมกัน การรวบรวมและจัดการองค์ความรู้ การปฏิบัติและการสรุปถอดบทเรียนเพื่อประเมินผลลัพธ์ร่วมกัน นอกจากนี้ในส่วนของเครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพยังใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยมีประเด็นหลักของการสัมภาษณ์ ได้แก่ จุดเด่นของชุมชน เช่น ผลิตภัณฑ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สถานที่ท่องเที่ยวและวัด เรื่องที่ควรหรืออยากพัฒนาของชุมชน ความต้องการหรือความคาดหวังต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในระยะ 5 ปีข้างหน้า และแนวทางการสร้างการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตนเอง เป็นต้น ควบคู่กับการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยกับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล มีทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร ทั้งจากเอกสารชั้นต้นและชั้นรอง ได้แก่ หนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเมืองสุวรรณคโลก เอกสารส่วนบุคคลและ

บทความวิชาการ การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชน ผ่านขั้นตอนการมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจ วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนและวางแผนการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นำท้องถิ่นจากองค์การบริหารส่วนตำบลวังไม้ขอนตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุ วัดจันทโรภาส กลุ่มผู้ประกอบการ ได้แก่ สำนักพิมพ์โรงนาบ้านไร่ กลุ่มเกษตรกรปลูกข้าวและอ้อย ผู้นำท้องที่ ได้แก่ กำนันและผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 4 หมู่บ้านและคณะผู้วิจัย จากนั้นจึงดำเนินกิจกรรมตามแผน ได้แก่ การสำรวจต้นทุนชุมชน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยว ที่พัก ร้านอาหาร ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมประเพณีชุมชน เพื่อจัดทำแผนที่ท่องเที่ยวชุมชน และส่งเสริมการท่องเที่ยว การดำเนินกิจกรรมการเพิ่มมูลค่าให้แก่สินค้าชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการประยุกต์ใช้องค์ความรู้แบบนิเวศศิลป์ผ่านการแปรรูปวัสดุธรรมชาติและวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร เช่น กระจาดสานและฝ้ายอ้อมดิน และการรวบรวมจัดการองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนและการพัฒนาพื้นที่ลานนิเวศศิลป์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนและอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ชุมชน ณ วัดจันทโรภาส การพัฒนาสื่อและถ่ายทอดองค์ความรู้ และการถอดบทเรียนเพื่อประเมินผลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากกระบวนการมีส่วนร่วมใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ที่ได้จากการรวบรวมข้อมูล องค์ความรู้และการสรุปถอดบทเรียนออกมาเป็นสื่อและคู่มือขององค์ความรู้

ผลการวิจัย

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศศิลป์อย่างมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน กลุ่มทางสังคม เช่น กลุ่มผู้ประกอบการ เกษตรกร กลุ่มผู้สูงอายุ เยาวชน วัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลวังไม้ขอน อำเภอสุวรรณโคตร จังหวัดสุโขทัย ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มผู้ประกอบการ เกษตรกร กลุ่มผู้สูงอายุ เยาวชน วัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลวังไม้ขอน อำเภอสุวรรณโคตร จังหวัดสุโขทัย ได้นำไปสู่การรวบรวมและจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนของตำบลวังไม้ขอนและเมืองสุวรรณโคตร พระครูจันทโรภาสและวัดจันทโรภาส แผนที่ท่องเที่ยวชุมชนวังไม้ขอนและเมืองสุวรรณโคตร การยกระดับผลิตภัณฑ์ข้าวพื้นถิ่นและน้ำตาลงบอ้อย เช่น บรรจุภัณฑ์และไซร้ปั่นน้ำตาลงบอ้อยโบราณ และการแปรรูปวัสดุเหลือใช้จากการเกษตรและธรรมชาติ เพื่อเป็นกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน ณ สำนักพิมพ์โรงนาบ้านไร่ ผู้ประกอบการชุมชน และการพัฒนาพื้นที่ลานนิเวศศิลป์ ณ วัดจันทโรภาส โดยการบูรณาการความร่วมมือกันระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม วัดจันทโรภาส กลุ่มเยาวชนและผู้ประกอบการสำนักพิมพ์โรงนาบ้านไร่ ผ่านการนำเอาเรื่องราวความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเขาพระ

สุเมรุและพระพุทธเจ้ามาพัฒนาลานต้นโพธิ์ หน้าพระอุโบสถของวัด เพื่อพัฒนาพื้นที่เชิงนิเวศ ศิลป์และส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาในพื้นที่ อาทิเช่น การผูกผ้าบุญ ณ ลานผูกผ้าบุญใต้ต้นโพธิ์ และกิจกรรมกวาดใบไม้เพิ่มบุญ ออมสุข เป็นต้น

ภาพที่ 2 หนังสือเรื่อง ร้อยเรื่องราวชุมชนวังไม้ขอนและเมืองสวรรค์โลกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่น

ภาพที่ 3 กิจกรรมผูกผ้าบุญ และกวาดใบไม้เพิ่มบุญ

ภาพที่ 4 แผนที่ท่องเที่ยวชุมชนวังไม้ขอนและเมืองสวรรค์โลก

2. การพัฒนาองค์ความรู้และผลิตภัณฑ์ชุมชนจากวัสดุเหลือใช้และวัสดุธรรมชาติอย่างสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ของจังหวัดสุโขทัย พบว่า นำไปสู่การรวบรวมและจัดการองค์ความรู้แบบนิเวศศิลป์เพื่อเพิ่มมูลค่าให้แก่สินค้าชุมชนผ่านกระบวนการการแปรรูปวัสดุเหลือใช้และวัสดุทางธรรมชาติที่ทำได้ในชุมชนเป็นสำคัญ เช่น ดิน ใบไม้ ชานอ้อย กระดาษ เป็นต้น โดยองค์ความรู้ที่เป็นนวัตกรรมชุมชนที่สำคัญ คือ การพัฒนาเม็ดสีดินพระร่วงที่ผูกกับตำนานเรื่องราวของพระร่วงสวรรคโลกพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ เช่น โคกหนองนาโมเดล ในตำบลวังไม้ขอน (สันนิษฐานว่าเป็นพื้นที่ทุ่งเลี้ยงช้างเก่าของเมืองสวรรคโลก) วัดโบสถ์เมืองบางช้างและพื้นที่ตัดศิลาแลงโบราณในเมืองบางช้าง อำเภอสวรรคโลก และการผสมผสานกับการสกัดพืชพื้นถิ่น เช่น ใบสัก ฝางและต้นผ้าด้าม หรือต้นน้ำกรบตามความเชื่อของคนในพื้นที่ ในพื้นที่อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย อันนำไปสู่การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสร้างสรรค์ให้แก่ผู้ประกอบการการท่องเที่ยวในพื้นที่และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่สำนักพิมพ์โรงนาบ้านไร่ อาทิ กิจกรรมทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ การจัดทำชุดฝึกปฏิบัติการเพื่อทดลองทำหรือเป็นชุดกิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน คู่มือและการถ่ายทอดองค์ความรู้ นิเวศศิลป์สู่กลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชนผ้าทอในพื้นที่ชุมชนใกล้เคียงซึ่งเป็นเส้นทางในเชิงประวัติศาสตร์กับชุมชนวังไม้ขอน คือ ตำบลท่าชัย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เพื่อต่อยอดและถ่ายทอดองค์ความรู้ไปใช้ในการพัฒนาสินค้าชุมชนเชิงอัตลักษณ์ของจังหวัดสุโขทัยอย่างยั่งยืนต่อไป

ภาพที่ 5 การพัฒนาชุดเม็ดสีดินพระร่วง จากแหล่งพื้นที่ต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับตำนานเรื่องเล่า ความเชื่อและความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ในอำเภอสวรรคโลก โดยใช้ชื่อว่า ชุดเม็ดสีดินพระร่วง

อภิปรายผลการวิจัย

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศศิลป์อย่างมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน กลุ่มทางสังคม เช่น กลุ่มผู้ประกอบการ เกษตรกร กลุ่มผู้สูงอายุ เยาวชน วัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลวังไม้ขอน อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ได้นำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนแบบสุนทรียศิลป์ (Eco-art) ที่มีความเกี่ยวข้องข้องกับการท่องเที่ยววิถีชุมชน ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่มีเอกลักษณ์ อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับสำนักพิมพ์ติดต่อ

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่ รวมไปถึงระบบเศรษฐกิจภายในชุมชน (Megan, 2002) ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนที่สำคัญ คือ การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนกลุ่มต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มตัดสินใจและวางแผนร่วมกันในการปฏิบัติงานและการร่วมรับผิดชอบในสิ่งที่ดำเนินงานร่วมกัน และเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งการพัฒนาของชุมชนที่ดีขึ้น (สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์, 2551) ซึ่งผลที่ได้นำไปสู่การร่วมคิดร่วมทำแบบพันธมิตรและหุ้นส่วน (partnership) ระหว่างชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผู้ประกอบการ อย่างเช่น สำนักพิมพ์ โรงนาบ้านไร่ กลุ่มผู้สูงอายุ เกษตรกร เยาวชนและวัดจันทโรราส นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism) ที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาศักยภาพการสร้างสรรค์ของตนเอง เป็นการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงที่เป็นไปตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่ที่ได้เดินทางไปท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ถือได้ว่าเป็นการต่อยอดและพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวมาจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน (ปิรินทร์ ชินโชติ และธีระวัฒน์ จันทิก, 2559) ดังที่การออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนและผู้ประกอบการจะเน้นให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เช่น การย้อมสี กระจกสาและสมุดทำมือ ทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงและซึมซับวิถีและอัตลักษณ์ของชุมชนไปในตัวซึ่งช่วยสร้างความยั่งยืนให้แก่การท่องเที่ยวของชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในฐานะที่เป็นแนวทางหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากกระบวนการเรียนรู้ทำความเข้าใจชุมชน วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม และในขณะเดียวกันก็ยังเป็นการช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจเพื่อให้ชาวบ้านในท้องถิ่นได้รับประโยชน์โดยตรงจากการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ยศ สันตสมบัติ, 2544) ฉะนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศศิลป์ของตำบลวังไม้ขอนจึงสอดคล้องทั้งกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และการพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ผู้คนและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ อันเป็นการผสมผสานทั้งการอนุรักษ์ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและการพัฒนาชุมชนไว้เป็นเรื่องเดียวกัน

โดยสรุปจากข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 การมีส่วนร่วม คือ หัวใจหลักของพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศสร้างสรรค์โดยมีกระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือหนุนเสริมการเรียนรู้ การสร้างเครือข่าย การวางแผนการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-Based Research) ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของ สุลีรัตน์ จันทร์เชื้อ และคณะ (2558) ที่เน้นรูปแบบของการวิจัยที่ให้นักในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานวิจัย เพื่อสร้างการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่น อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมความมีคุณค่าความเป็นประชาธิปไตยและความเท่าเทียมกันของคนในชุมชนท้องถิ่น และงานวิจัยของ

ป๋อ วชิรวงศ์วรกุล (2554) ที่ศึกษาการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนของชุมชนบ้านร่องกล้า ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน โดยผลที่ได้ นำมาสู่การสำรวจต้นทุนชุมชน เส้นทางการท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยวและพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนโดยการมีส่วนร่วม เช่นเดียวกับผลการวิจัยในงานนี้ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทวี สุขโข และคณะ (2560) ที่ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านดอนขาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน หมู่ 7 ตำบลชนบท อำเภอนบพ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งค้นพบว่า การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนกิจกรรมของคนในชุมชนเป็นเรื่องสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนและเกิดประโยชน์ร่วมกันทั้งในทางการอนุรักษ์วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน

2. การพัฒนาองค์ความรู้และผลิตภัณฑ์ชุมชนจากวัสดุเหลือใช้และวัสดุธรรมชาติอย่างสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ของจังหวัดสุโขทัย องค์ความรู้แบบนิเวศศิลป์และนวัตกรรมชุมชนในการพัฒนาสินค้าชุมชนจากวัสดุธรรมชาติอย่าง เม็ดสีดินพระร่วง ที่มาจากการแปรรูปวัสดุธรรมชาติ เช่น ดินและพืช เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และอัตลักษณ์ของจังหวัดสุโขทัยเกี่ยวกับการย้อมผ้าและการทอผ้า ที่สามารถต่อยอดเป็นสินค้าชุมชนที่โดดเด่นและมีอัตลักษณ์ของเมืองสวรรคโลกได้ นอกจากนี้กลุ่มผู้ประกอบการโรงงานบ้านไร่ยังกลายมาเป็นนวัตกรรมชุมชนที่สร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงความรู้และการปฏิบัติสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ต่อยอดได้ และมีความภาคภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ของตนเอง และโรงงานบ้านไร่ได้กลายมาเป็นเสมือนกับศูนย์การเรียนรู้หรือแหล่งเรียนรู้ตามอัยาศรัยในพื้นที่ชุมชน โดยคนในชุมชนได้รับการสนับสนุนในเรื่องของการมีทักษะอาชีพใหม่เพื่อส่งเสริมการสร้างรายได้ ซึ่งผลจากข้อค้นพบที่ได้ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พยุงพร นนทวิศรุต และคณะ (2560) เรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ที่ได้ปรับใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในชุมชนจนส่งผลให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมได้ในระดับหนึ่ง และยังทำให้ผู้ร่วมทีมวิจัยเกิดความภูมิใจในตนเองและภาคภูมิใจในรากเหง้าของตน อันถือเป็นการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนมากขึ้น จนนำไปสู่การเกิดนักวิจัยท้องถิ่น ตลอดจนทำให้เกิดองค์ความรู้ในการจัดการมากยิ่งขึ้นและนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน

อย่างไรก็ตาม กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนยังคงต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ผ่านการประชุม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การถอดบทเรียนร่วมกัน และเสนอแนวทางในการแก้ไขพัฒนาปรับปรุงการท่องเที่ยวและสินค้าชุมชนอย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญ คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนในมืองค์ความรู้และพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชนท้องถิ่นและการพัฒนาประเทศ ดังที่งานวิจัยนี้ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนานวัตกรรมชุมชน ในฐานะผู้นำของการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นหรือผู้สืบทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมสมัย

องค์ความรู้จากการวิจัย

1. องค์ความรู้แบบนิเวศศิลป์ (Eco-Art) ผ่านนวัตกรรมเม็ดสีดินพระร่วง ชุดเม็ดสีดินพระร่วงมาจากกระบวนการแบบนิเวศศิลป์ที่แปรรูปวัสดุธรรมชาติ เช่น ดิน ที่มาจากพื้นที่จำนวนสามแห่งและมีอัตลักษณ์ของสีดินเฉพาะ ได้แก่ ดินศิลาแลง (สีแดง) เมืองบางขลัง ดินวัดโบสถ์ (สีเหลืองนวล) เมืองบางขลัง ดินโคกหนองนา (สีเหลืองและสีชมพู) ตำบลวังไม้ขอน อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ใบไม้และพืชที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ใบสัก ใบผัด้าม และแก่นฝาง มาผ่านกระบวนการแบบทั้งย้อมร้อนและย้อมเย็น หรือรูปแบบการย้อมเส้นใยเพื่อใช้ในการทอและการมัดย้อมผืนผ้าในอัตราส่วนและช่วงระยะเวลาการหมักหรือการย้อมที่แตกต่างกัน เพื่อให้ได้เฉดสีที่แตกต่าง โดยนำไปเทียบเคียงกับชุดมาตรฐานสี Pantone Color Palette ที่เป็นชุดเทียบเคียงสีสิ่งทอ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเม็ดสีดินจากในพื้นที่ จนนำไปสู่องค์ความรู้แบบนิเวศศิลป์ผ่านนวัตกรรมเม็ดสีดินพระร่วง ที่สามารถจำแนกเป็นชุดกลุ่มสีได้จำนวน 15 ชุดที่สามารถระบุพื้นที่ของแหล่งดิน กำหนดอัตราส่วนของเม็ดดินที่พร้อมใช้งาน ที่เหมาะสมต่อการสร้างสรรค์งานในแต่ละครั้งและต่อยอดเชิงพาณิชย์ได้ ดั่งข้อมูลสูตรดินตามตารางและโมเดลองค์ความรู้ตามแผนภาพ ด้านล่าง

ตารางที่ 1 สูตรเม็ดสีดินพระร่วง จำนวน 15 สูตร

สูตรที่	ดินวัดโบสถ์ (กรัม)	ดินศิลาแลง (กรัม)	ดินโคกหนองนา (เหลือง) (กรัม)	ดินโคกหนองนา (ชมพู) (กรัม)	PANTONE COLOR
1	40	40	10	10	C-0 M-28 Y-65 K-9
2	40	30	10	20	C-0 M-21 Y-58 K-0
3	40	20	10	30	C-0 M-24 Y-56 K-8
4	40	10	10	40	C-0 M-16 Y-60 K-9
5	30	40	30	10	C-0 M-30 Y-71 K-0
6	30	30	20	30	C-0 M-24 Y-56 K-8
7	30	10	20	40	C-0 M-19 Y-54 K-8
8	20	40	30	10	C-0 M-32 Y-73 K-11
9	20	30	30	20	C-0 M-25 Y-59 K-0
10	20	20	30	30	C-0 M-25 Y-59 K-0
11	20	10	30	40	C-0 M-19 Y-54 K-8
12	10	40	40	10	C-0 M-25 Y-70 K-0
13	10	30	40	20	C-0 M-32 Y-75 K-11
14	10	20	40	30	C-0 M-25 Y-70 K-0
15	10	10	40	40	C-0 M-16 Y-61 K-0

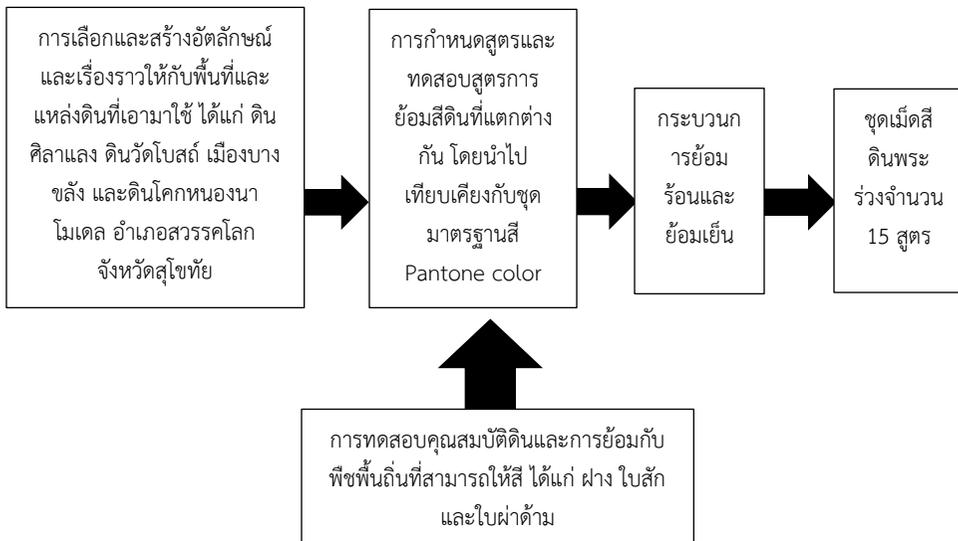
จากตารางที่ 1 สูตรการใช้ดินจากพื้นที่วัดโบสถ์เมืองบางขลัง 40 กรัม ดินศิลาแลง จำนวน 40 กรัม ดินโคกหนองนา (สีเหลือง) จำนวน 10 กรัม และดินโคกหนองนา (สีชมพู) จำนวน 10 กรัม เทียบสูตร PANTONE COLOR ที่ C-0 M-28 Y-65 K-9

สูตรที่ 2 ใช้ดินจากพื้นที่วัดโบสถ์เมืองบางขลัง 40 กรัม ดินศิลาแลง จำนวน 30 กรัม ดินโคกหนองนา (สีเหลือง) จำนวน 10 กรัม และดินโคกหนองนา (สีชมพู) จำนวน 20 กรัม เทียบสูตร PANTONE COLOR ที่ C-0 M-21 Y-58 K-0

สูตรที่ 14 ใช้ดินจากพื้นที่วัดโบสถ์เมืองบางขลัง 10 กรัม ดินศิลาแลง จำนวน 20 กรัม ดินโคกหนองนา (สีเหลือง) จำนวน 30 กรัม และดินโคกหนองนา (สีชมพู) จำนวน 40 กรัม เทียบสูตร PANTONE COLOR ที่ C-0 M-25 Y-70 K-0

สูตรที่ 15 ใช้ดินจากพื้นที่วัดโบสถ์เมืองบางขลัง 10 กรัม ดินศิลาแลง จำนวน 10 กรัม ดินโคกหนองนา (สีเหลือง) จำนวน 40 กรัม และดินโคกหนองนา (สีชมพู) จำนวน 40 กรัม เทียบสูตร PANTONE COLOR ที่ C-0 M-16 Y-61 K-0

ภาพที่ 6 โมเดลองค์ความรู้ในเวทศิลป์ผ่านนวัตกรรมชุดเม็ตสีดินพระร่วง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในเชิงนโยบายระดับจังหวัดควรมีการพัฒนาแผนการเชื่อมโยงเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ของจังหวัดสุโขทัย ผ่านการเชื่อมโยงกันในทางภูมิประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ เมืองแห่งการเรียนรู้และเมืองมรดกโลกของยูเนสโก (UNESCO)

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับคุณสมบัติทางวิทยาศาสตร์ของดินและใบไม้หรือพืชต่าง ๆ ในชุมชนที่สามารถนำมาใช้ในการย้อมสีธรรมชาติเป็นเฉดสีต่าง ๆ ได้เพื่อต่อยอดและพัฒนาสินค้าชุมชนที่มีอัตลักษณ์และเชิงพาณิชย์มูลค่าสูง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงพัฒนาเกี่ยวกับการพัฒนาลายผ้าและสีจากธรรมชาติของผ้าทอในอำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัยด้วยเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์แบบนาโน เพื่อปรับปรุงคุณภาพและยกระดับมูลค่าสินค้าเพิ่มเติม

เอกสารอ้างอิง

- กรีน เน็ตเวิร์ค. (2562). *Upcycle และ Recycle วิถีแห่งความยั่งยืน*. สืบค้น 10 มีนาคม 2564, จาก <https://www.greennetworkthailand.com>
- ชูลีรัตน์ จันทร์เชื้อ และคณะ. (2558). *การค้นหาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การสร้างโครงข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือตอนล่าง* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ทวี สุโข และคณะ. (2560). *การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านดอนข่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน หมู่ 7 ตำบลชนบท อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ป้อ วชิรวงศ์วรกุล. (2554). *แนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านร่องกล้า ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปิรันธ ชินโชติ และธีระวัฒน์ จันทิก. (2559). รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของสวนผึ้ง. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 9(1), 250-268.
- พยุงพร นนทวิศรุต และคณะ. (2560). *การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พศุตม์ กรรณรัตน์สูตร. (2560). *การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะแนวสื่อผสมจากวัสดุเหลือใช้ประเภทโลหะเพื่อสร้างสำนึกรักสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- ยศ สันสมบัติ. (2544). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์. (2551). *สาระสำคัญของความร่วมมือของบุคลากร*. กรุงเทพฯ: สามเจริญพาณิชย์.
- Megan, E.W. (2002). *Ecotourism: principles, practice & policies for sustainability*. Retrieved March 10, 2021, from <https://www.unep.org/resources>

